

of the titles constructed on the basis of appellative vocabulary one can give an additional postulate such as: the titles of pieces of work constructed on the basis of abstract vocabulary have more widespread ties with the artistic discourse.

Key words: title, proper nouns, contextual synonyms, connotation, symbolization of toponyms, phraseological units, postmodern discourse.

Надійшла до редакції 14.05.2015 р.

УДК 811.16'373.21'373.611

Е. Е. Мінкевич,

ст. викладач кафедри загального та слов'янського мовознавства

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,

тел. : (048)776-04-42,

movoznavstvo98@gmail.com

ТОПОНІМИ ЯК БАЗА ТВОРЕННЯ ОКАЗІОНАЛЬНИХ ДЕРИВАТІВ

У статті на матеріалі текстів ЗМІ розглянуто семантичні й структурні особливості okazіональних утворень від топонімів прецедентного характеру та відтопонімних дериватів. Показано, що смислова насиченість таких утворень зумовлена енциклопедичною інформацією мотивуючого топоніма. Експресивність розглянутих okazіоналізмів пов'язана з порушеннями узувальних дериваційних закономірностей та з використанням способу телескопії, який актуалізує в новотворі семантику обох мотивуючих слів.

Ключові слова: онім, ономастична термінологія, топонім, okazіоналізм.

Насиченість пропріальної назви тим, що у 60-70-ті роки минулого століття було названо енциклопедичною інформацією, робить власну назву прецедентного характеру вмістилищем і символом свого носія: „онім Київ є заголовком, позначенням столиці України, що вміщує (може вмістити!) всю величезну інформацію про це місто” [5, с. 14]. Чимало дослідників вважають, що центром ономастичного простору є антропонімне поле з ядром – особовими власними назвами, проте віддають належне місце топонімам в ономастичному просторі, у тому числі назвам прецедентним чи актуальним у певний період [3].

Власне, саме інформаційна насиченість прецедентного оніма дає змогу утворювати від нього низку дериватів, які у стислій формі

здатні нести різнопланові й різноманітні смисли. Відонімні деривати регулярно привертають увагу дослідників [див.: 1; 2; 4; 6], проте на сьогодні процес творення okazіоналізмів від власних назв не просто триває, а максимально активізувався. Тому **метою** статті є аналіз зафіксованих за останній рік у ЗМІ okazіональних дериватів, мотивованих топонімами. **Завданнями** дослідження є встановлення семантики та дериваційної специфіки зазначених лексем.

Досить репрезентативною є група назв процесів з суфіксом *-ізаці[j/a]* / *-изаці[j/a]*, мотивованих іменниками-топонімами (найчастіше назвами країн). Спільне словотвірне значення цих дериватів „дія / стан, що співвідноситься з явищем, названим мотивуючим іменником”. Сам лише перелік цих іменників дає уявлення про спектр мотивуючих топонімів: *австріїзація, африканізація, білорусизація, боснієзація, донбасизація, донецькізація, казахізація, межигір'їзація, придністров'їзація*. Як правило, фонових знань реципієнтів виявляється достатньо для однозначної семантизації цих відтопонімних дериватів: *Повсталий Майдан настільки роздратував Януковича, що він вирішив іти ва-банк, відкривши для себе шлях до білорусизації країни* [7, 17.01.2014]; *А порівняння „донбасизації” Генпрокуратури та СБУ наочно ілюструє, наскільки широко розрослися повноваження першого органу та як опущені можливості другого* [7, 20.09.2013]; *Функції контролю ще ніхто не скасовував, як і потребу заповнити усі наявні вакансії гідними людьми (вони, хочеться вірити, знайдуться у президента та призначених ним губернаторів). Без цього феодалізація та „донецькізація” України триватиме* [9, 26.01.2015]; *Вже понад 20 років над цим місцем нависає привид побудови невідомо кому потрібної Канівської ГАЕС та „межигір'їзації”, оскільки хтось уже встиг відрізати собі шматок землі і обнести його капітальним парканом, мабуть, за прикладом Януковича чи Ігоря Бакая <...>* [11, 31.08.2014]; *Придністров'їзація Криму* (заголовок) [7, 14.03.2014].

Проте в інших випадках автори спеціально вдаються до певних коментарів та пояснень відтопонімних дериватів на *-ізація* / *-изація*: *Щоб Україну почали сприймати серйозно, вона має стати активнішою у своїй зовнішній та оборонній політиці, припинити гратися в нейтралітет та „фінляндизацію” чи „австріїзацію” та чітко визначитися, на чієму вона боці в умовах дедалі більшої агресивності Кремля* [11, 3.07.2014]; *Стан справ майже ідентичний*

політико-економічній ситуації в деяких країнах Африки, де фантастичнее багатство надр сусідить із неймовірною бідністю більшості населення аж до голодних смертей на тлі всеосяжної корупції, абсолютної деградації соціальних інституцій і цинічно-демонстративної розкоші еліти. Це й дало змогу автору в одній зі своїх публікацій вжити термін „африканізація” стосовно жахливих тенденцій у розвитку не тільки зазначеного регіону, а й України в цілому [7, 4.04.2014]; Путін розпочав процес „боснізації” України. І цей процес пов’язаний не лише і не тільки з тим окупком „ДНР”– „ЛНР”. <...> Чим є сучасна держава Боснія і Герцеговина? Вона є політичним компромісом. Не хотілось би ображати її громадян, однак конструкція цього державного утворення дуже химерна, державні інститути дуже лапідарні. Формально вона конфедеративна держава. Але, якщо одним словом – це компроміс [12, 22.09.2014]; У багатьох із них викликає роздратування **казахізація** – розширення прав казахської мови і посилення впливу казахськомовних кадрів у державному управлінні [7, 12.09.2014]. Втім, більшість відтопонімних дериватів завдяки своїй структурній прозорості є й семантично прозорими. Пор.: Боснійці рішуче схиляються до згладжування кутів націоналізму, що, однак, не означає відвертої „югоностальгії” [11, 13.04.2014].

Між дериватом і вихідним топонімом може бути й проміжна ланка у вигляді відтопонімного прикметника, як-от львівськість <львівський <Львів, де -ість, відповідно до узуального словотвірного типу, утворює абстрактну назву від прикметника: Віталій Манський – російський режисер, що народився у Львові, тож львівська прем’єра „Труби” на фестивалі кіно та урбаністики „86” стала для нього нагодою відвідати рідні місця. „Львівськість” Манського – одна з причин, чому він узявся за цей фільм [10, 05.10.2014]. Відтопонімний прикметник може входити до складу двослівної мотивуючої назви: „венеціанці” „члени Венеціанської комісії” < Венеціанська комісія < венеціанський < Венеція (Очікувалося, що цього тижня публічну оцінку закону дасть Венеціанська комісія. <...> У рішенні „венеціанці”, по суті, визнали порушення норм міжнародного права й висловили низку серйозних зауважень <...> [7, 12.12.2014]). Проміжним етапом між топонімом і дериватом може бути інша пропріальна назва, що виникла внаслідок трансонімізації: вавилонівці „учасники творчої групи „Вавилон’13” < ергонім „Вавилон’13” < топонім Вавилон (З телебаченням чи з фестивалями самі **вавилонівці**

зациклюватися не планують. „Вавилон’13” від початку створював документальні фільми [10, 05.04.2014]). А от дериват аналогічної структури куликовці мотивований безпосередньо топонімом Куликове Поле: Підтвердженням може бути й той факт, що міліціонери невідривно супроводжували малочисленну проукраїнську ходу навколо Куликового Поля, відгородивши її від такої самої небагатолюдної акції „куликовців” [11, 10.10.2014].

Відтопонімний прикметник *кремлівський* використовується для творення складних okazіоналізмів експресивного характеру: *А є ще стрічка новин, коли часто-густо не розумієш, чиє це радіо – українське чи „братнє” (у нас, до речі, на іншій станції – на „Ері” – досі виходять махрово-кремлівські програми „Голоса Росии”, тож не важко переплутати)* [11, 29.05.2014]; *Вона так і сказала: „бендери”, як і нині говорять подекуди в Криму й Донбасі, а більше – з екранів кремлівсько-геббельсівського телебачення, не переобтяжуючи себе усвідомленням різниці між фейлетонним героєм Гльфа й Петрова та Степаном Бандерою* [12, 24.12.2014].

Актуалізація топоніма *Кремль* як мотивуючого слова для експресивних okazіональних дериватів відбита в онлайн-словнику неологізмів та сленгу сучасної української мови Мислово [8]: *кремлядь* (Кремль + нецензурне) та *Кримль* „російський (кремлівський) Крим” (Крим + Кремль). Обидва деривата утворено експресивним способом телескопії – поєднанням усічених фрагментів двох слів, в результаті чого утворюється телескопічна одиниця – нове слово, що об’єднує значення обох складових елементів (див.: [2]). Пор.: *Янучари будуть і далі грабувати нас, а їх грабуватиме кремлядь. Нам терміново потрібно міняти як стратегію, так і методи боротьби...* [12, 17.12.2013].

Телескопія як експресивний спосіб словотворення використовується і для переробок назв Луганського та Донецького регіонів: *Росія вдерлася в Україну під фальшивим гаслом захисту російськомовних і гарячково взялася творити невизначений світ „Лугандону” і „Даунбасу” – так званих ЛНР і ДНР* [12, 01.10.2014]. *Лугандон* < *Луганськ* + *Донецьк* + *жарг.* гандон; *Даунбас* < *Донбас* + *даун*. Пор. також „неполіткоректні” асоціації з назвами африканських країн: *Луганда* (пор. Уганда) і *Донбабве* (пор. Зимбабве) [8]. На фоні цих назв *донбасити* „нервувати від когось або чогось” [8] виглядає цілком безневинно.

І ще одна досить регулярно використовувана модель творення okazіоналізмів, в т. ч. відтопонімних, – іменники з префіксом *недо-*, на узуальному рівні властивому дієслівним формам. У відтопонімних okazіональних дериватах цей префікс надає слову значення „такий, що має неповноту ознак порівняно з поняттям, позначеним мотивуючим словом”: *Росія залишається „недоєвропою”* [7, 14.11.2014]; *Згідно з їхніми репортажами, терористи та бойовики вже не тільки захопили Маріуполь, який зустрічав їх з квітами, а й висадилися на Марсі, звідки відрами тягатимуть у „недоросію” газ* [11, 15.09.2014]; *У нас якась хвороблива недоєвропейська любов до іноземних слів* [7, 23.10.2014].

Таким чином, проведений аналіз показав, що відтопонімні okazіоналізми в текстах ЗМІ стають суттєвим джерелом експресивності, стисло виражаючи різнопланові смисли.

Список використаних джерел та літератури

1. Акулова С. В. Русское отонимическое словообразование имен существительных и прилагательных: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / С. В. Акулова. – Краснодар, 1990. – 196 с.
2. Астафурова Т. Н. Телескопия: новый способ словообразования? / Т. Н. Астафурова, О. Н. Сухорукова // Вестник гос. ун-та. Серия 2: Языкознание. – 2006. – № 5. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/teleskopiya-novyy-sposob-slovoobrazovaniya>
3. Гарбовская Н. Б. Онимные и отонимные образования в современных масс-медийных текстах : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Н. Б. Гарбовская. – Майкоп, 2006. – 22 с.
4. Ільченко В. І. Експресія власних назв як засіб публіцистики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / В. І. Ільченко. – К., 2003. – 19 с.
5. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Монографія [Текст] / О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2006. – 328 с.
6. Касьяненко Н. Е. Отонимные okazіонализмы и okazіональные онимы в русском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Н. Е. Касьяненко. – Днепропетровск, 1991. – 19 с.
7. Дзеркало тижня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua>
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Мислово>
9. Новое время [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/>
10. Телекритика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua>

11. Тиждень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Magazie/>
12. Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/>

Е. Е. Минкевич

ТОПОНИМЫ КАК БАЗА ОБРАЗОВАНИЯ ОККАЗИОНАЛЬНЫХ ДЕРИВАТОВ

В статье на материале текстов СМИ рассмотрены семантические и структурные особенности окказиональных образований от топонимов прецедентного характера и оттопонимных дериватов. Показано, что смысловая насыщенность таких образований обусловлена энциклопедической информацией мотивирующего топонима. Экспрессивность рассмотренных окказионализмов связана с нарушениями узуральных деривационных закономерностей и с использованием телескопии, актуализирующей в новообразовании семантику обоих мотивирующих слов.

Ключевые слова: оним, ономастическая терминология, топоним, окказионализм.

Е. Е. Minkevich,

Senior Lecturer of General and Slavic Linguistics Department,
Odesa I. I. Mechnikov National University,
24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,
tel. : (048)776-04-42,
movoznavstvo98@gmail.com

TOPONYMS AS THE BASIS FOR FORMING OCCASIONAL DERIVATIVES

Summary

The article considers semantic and structural peculiarities of occasional words in media texts that are formed from precedential and derivative toponyms. It can be stated that the semantic richness of such formations is determined by encyclopedic information of motivating place names. The expressiveness of the occasionalisms depends on violations of usual derivational patterns and the use of telescoping, which actualizes the semantics of both motivating words in a new formation.

Key words: onym, toponym, occasionalism.

Надійшла до редакції 4.05.2015 р.